

Török külpolitika új alapokon

A szíriai konfliktus kialakulása és a török külpolitika paradigmaváltása, 2011–2012

A szíriai konfliktus már lassan egy évtizede meghatározó eleme a közel-keleti hatalmi dinamikáknak, és korunk egyik, emberi tragédiákban mérhető, legsúlyosabb helyi, regionális és globális kihatású politikai válságsorozatának tekinthető, a legtöbb elemzés azonban a konfliktus legújabb fejleményeit és a megoldási lehetőségeket taglalja. Mindezekben érthető módon katonai, nemzetbiztonsági és humanitárius szempontok, illetve a terrorizmus és a szeparatizmus kérdéskörei kapnak kiemelt figyelmet, így a konfliktus kialakulásának vizsgálata, illetve az eredetének egy szelete – mégpedig az, hogy miként vált a Törökország és Szíria közötti kapcsolat barátiból ellenségessé – kilenc év távlatából már jóval inkább háttérbe szorul. Jelen cikk éppen ezt az átalakulási folyamatot veszi szemügyre; az elemzéshez szükséges időhatárokat a szíriai válság kezdete (2011. március) és az azt követő egyéves időszak jelöli ki.

Kutatásom célja, hogy magyarázatát adjam a szíriai válság első évében tanúsított török külpolitikai magatartásnak. Ennek során tanúi lehetünk Ankara és Damaszkusz folyamatos elidegenedésének, amely egyrészt visszatérést jelent az 1998 előtti feszült kapcsolatokhoz, másrészt pedig ez a néhány hónap a két ország diplomáciatörténetének az egyik legaktívabb szakasza is. 2011 nyarán folyamatos és közvetlen egyeztetések zajlottak a felek között a válsághelyzet értelmezéséről és az azzal kapcsolatos lehetséges lépésekről. Ankarában (és más, nyugati fővárosokban) ugyanis sokáig tartotta magát az a felfogás, hogy a szíriai rendszer a saját, belső reformja révén képes lehet megfelelni az új kihívásoknak, így pedig a tüntetők követeléseit teljesíthetők. A török vezetést ebben a hitében az 1998–2011 között kialakuló, a két ország közti gyümölcsöző kapcsolatok erősítették meg. A következőkben tehát annak bemutatására teszek kísérletet, hogy a Szíriával és a Közel-Kelettel kapcsolatos török belpolitikai és külpolitikai motivációkat összefüggésbe hozzam a szíriai válságról kialakított percepciókkal. Mindezek révén tanúi lehetünk annak a folyamatnak, amely a két fél közötti kapcsolatok teljes megszakításához vezetett. A 2011-ben történtek azért is kiemelt fontosságúak a két szomszédos ország

* A szerző a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Multidiszciplináris Doktori Iskolájának, valamint a Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola Geopolitika alprogramjának doktorjelöltje. A témavezetést illetően köszönettel tartozom Csicsmann Lászlónak, Rostoványi Zsoltnak, valamint külsős konzulensemnek, N. Rózsa Erzsébetnek. Külön köszönetemet fejezem ki Sándor Annamáriának a Külügyi és Külgazdasági Intézet könyvtárában nyújtott segítségével. Jelen publikáció az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-19-3-III kódszámú Új Nemzeti Kiválóság programjának szakmai támogatásával készült.

történetében, mert az abban az évben formát öltő új török külpolitikai irányvonal, vagyis az Aszad-rendszerrel való teljes szakítás a mai napig meghatározza a felek kapcsolatát, illetve a török külpolitika mozgásterét a közel-keleti térségben.

A szélesebb értelemben vett téma kortárs szakirodalmának többsége kritikus álláspontot fogalmaz meg a török külpolitika utóbbi években tapasztalható általános teljesítményével kapcsolatban, és ennek indokaként jellemzően a szíriai konfliktusban tanúsított török magatartást említik. Azokban a kérdésekben, hogy ezek a kritikák mennyire jogosak, illetve hogy általában kik és mennyire felelősek a 2011-es török–szíriai szakításért, ez a cikk nem kíván állást foglalni.¹ Jelen írás sokkal inkább feladatának tekinti azt, hogy a konfliktus eredetére lassan egy évtized távlatából újra fényt vessen, és rámutasson azokra a fordulópontokra és politikai döntéshelyzetekre, amelyek mind a mai napig befolyást gyakorolnak Törökországgal nemzetközi helyzetére, illetve a közel-keleti hatalmi dinamikákra.

Az arab tavasz tüntetéssorozatát tekintve Szíriában a többi országhoz képest megkétszerezhetjük tanúi az emberek első rendszerellenes megmozdulásainak. Abban a szakirodalom egyetért, hogy a felkeléssé alakuló tüntetések 2011 márciusában váratlanul érték nemcsak a nemzetközi szereplőket, hanem a szomszédos Törökországot is,² és összességében a török külpolitika irányváltását eredményezték Szíria vonatkozásában, illetve általánosságban a közel-keleti térséggel kapcsolatban. Ankara számára a folyamatosan eszkalálódó szíriai válság kétségkívül az arab tavasz eseménysorozatának legjelentősebb kihívását jelentette 2011-ben, és jelenti mind a mai napig. A szíriai helyzet azóta is komoly belpolitikai viták táptalajaként szolgál Törökországban, sőt a törökök mindennapjait is befolyásoló válsággá alakult. Bár a humanitárius és katonai beavatkozás, a menekültek, a biztonságiasítás, a szeparatizmus és a terrorizmus kérdéskörei mára állandó kísérői a szíriai konfliktusnak és az arról való gondolkodásnak, 2011-ben, a válság kialakulásának kezdetén ezeknek a jelenségeknek még csak a gyökereivel találkozunk.

Törökországnak az arab tavasz kezdeti időszakában tanúsított külpolitikája az ország különleges társadalmi, kulturális és geopolitikai helyzetéből adódóan is érdekes. Egyrészt a 21. század első évtizedében komoly és általában sikeres lépéseket tett a kooperáció elmélyítésére az arab országokkal, másrészt ezekben az években egyfajta modellértékű országgá is válhatott volna muszlim szomszédjai számára. Hogy ezek a rendkívül pozitív kapcsolatok egy év leforgása alatt miként alakultak

1 Nézetem szerint a kutatónak nem feladata elmarasztalni a történelmi események szereplőit, hanem eleendő csupán az általuk hordozott felelősség hozzávetőleges mértékét tudatosítani az olvasóban. Elemzéseink ugyanis mindig elégtelen mennyiségű adatra épülnek, sokszor csupán felületesen látunk bele az eseményekbe (és azokat is saját kultúránk, értékrendünk szemüvegén keresztül mérlegeljük), így az elemzett helyzet „igazságos” (teljesen pártatlan) megítélése nem kivitelezhető. Másrészt pedig egyáltalán nem egyértelmű, hogy a döntéshelyzetbe kerülő egyén minden lényeges körülménnyel tisztában volt-e, amit érdemes lett volna számításba vennie. A rendelkezésére álló információk felderítése után olyan kérdéseket érdemes feltennünk, hogy a történelmi cselekvő kockázatot-e vagy kerülte a kockázatvállalást, illetve hogy a saját vagy valamilyen csoport érdekeit tartotta-e szem előtt. Még ha megfelelő válaszokkal is rendelkezünk ezen kérdéseket illetően, a megítélés már nem az elemző feladata, mert nyilvánvalóan nem mindenki ugyanazon értékrend alapján ítél.

2 Önis, 2012. 49.

át gyökeresen, annak bemutatására a török–szíriai kapcsolatok elemzése szolgálhat az egyik legszemléletesebb és legrelevánsabb esettanulmányként.

Kérdések és feltevések

A török–szíriai reláció a szakirodalomban sokféle módon került már górcső alá. A szakirodalom egy része a kapcsolatok 21. századi fejleményeire összpontosítva azt vizsgálja, hogy a török külpolitika általánosságban miként alakult át az arab tavasz következtében.³ Kevesebb tanulmány foglalkozik már kizárólag a török–szíriai kapcsolatok 2011-et követő átalakulásával.⁴ E tekintetben is elmondható azonban, hogy az elemzések nagyobb hangsúlyt fektetnek a 2012 nyara utáni fejlemények vizsgálatára, mivelhogy attól kezdve a szíriai konfliktus biztonsági kihívásai jelentősen megnövekedtek Törökország számára (és más nemzetközi szereplők vonatkozásában is). Ez oda vezet, hogy a válság első évének török szempontból történő elemzése háttérbe szorul.⁵

Ez a tanulmány rávilágít arra, hogy Törökország Szíria-politikájának normatív elemei mellett – vagyis a demokrácia, az emberi jogok, az úgynevezett török modell terjesztése, valamint az iszlám, amelyek mind közrejátszottak a török–szíriai kapcsolatokban 2011-ben – a török kormány elsődlegesen mint lehetséges befolyási övezetére tekintett Szíriára, és a Damaszkusszal kialakított viszonyát alapvetően saját hazai és külpolitikai érdekeinek védelmében formálta. A politikai célok elérése érdekében Ankara sokoldalú politikát alakított ki a szíriai válság eseményeire reagálva; ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a török vezetés sokáig nyitott maradt a válság rendezési módjait illetően. Ez a fajta felkészültség azonban negatív következményt is magában foglalt: az a tény, hogy 2011 nyarán a török diplomáciának egyszerre volt kapcsolata a damaszkuszi kormánnyal és a formálódó ellenzéki csoportosulásokkal is, kiváltotta a szíriai kormány bizalmatlanságát. Ez a fajta duális elköteleződés távol állt a korábban követett semlegességi kritériumtól, és nagyban hátráltatta Törökország közvetítői szerepét a szíriai válság kezdeti hónapjaiban.

Az államok bel- és külpolitikája összefügg egymással, a külpolitikai kezdeményezéseket többnyire a kormányzó pártnak a hazai porondon potenciálisan vagy ténylegesen megszerezhető nyereségei motiválják. Ekképpen a török kormány elsődleges célja az volt, hogy a külpolitika révén erősítse legitimitását a hazai és nemzetközi közönség előtt (vagyis a közvélemény „kedvére kívánt tenni”), illetve hogy az ország identitását a saját politikai céljainak megfelelően – vagyis a közvéleményt saját érdekei szerint – alakítsa. A 2011. június 12-i parlamenti választások

3 Altunışık–Martin, 2011; Al-Azm, 2011; Dal, 2012; Özpek–Demirağ, 2014; Ayata, 2015; Edelman et al., 2013; Önis, 2012; Göksel, 2015.

4 Altunışık, 2013; Altunışık, 2016; Andrikopoulos, 2015; Bishku, 2012; Çakmak, 2016; Egeresi, 2020; Erisen, 2015; Phillips, 2012; Şahin–Sarı, 2016; Sandikli–Semin, 2014; Şeyşane–Çelik, 2015; Walker, 2012.

5 Néhány, a kezdeti időszakot – tehát a jelen tanulmány által vizsgált időszakot is – fókuszáltnan szem előtt tartó írás: Daoudy, 2016; Önis, 2012; Demir, 2017; Phillips, 2016; Şenbaş, 2018; Tür–Kumral, 2016; Clark, 2019. Ezen cikkek értelmezései a későbbiekben a tanulmány fontos vezérfonalaként szolgálnak.

előtti kampányidőszak jól illusztrálja azt, hogy a külpolitikai cselekvés formálására a közvélemény és a kormány is egyaránt alkalmas; a kormány a maga érdekeinek megfelelően próbálja a külpolitikai diskurzust alakítani – úgy, hogy mindeközben szem előtt kell tartania a közvélemény változásait is. 2011 folyamán a török kormányzati narratíva a szíriai vezetéssel kapcsolatban folyamatosan megfogalmazta kritikáit, és e tekintetben együtt mozgott a hazai és a nemzetközi (nyugati) közvéleménnyel (követő politika). Ezt követően azonban az Aszad-kormánnyal való végleges szakítása révén ideológiai és narratív szinten is eltávolodott Damaszkusztól. Az ellenségkép létrehozásának ez a folyamata tehát együtt járt egy ellentétes identitás megalkotásával is, amit pedig a létrehozó csoport, vagyis a török kormány a teljes török társadalom identitásának megerősítése érdekében használt fel.

A cikk alapvetően a 2011-ben lezajlott török külpolitikai fordulat okait kutatja, vagyis azt, hogy milyen események, külső és belső kényszerek és lehetőségek vezettek a Szíriával kapcsolatos török külpolitikai fordulathoz. Milyen ideológiai és gyakorlati irányt vett a török külpolitika 2012 elejére? Hogyan oldotta fel a török vezetés az érdekek és értékek által vezérelt külpolitika közötti dilemmát? Ezek a kérdések általános szinten úgy is feltehetőek: miként vált a „zéró probléma a szomszédokkal” elvet a zászlajára tűző Törökországból a közel-keleti hatalmi viszonyokat megkérdőjelező, revizionista állam?

Diplomáciai és diszkurzív aktivizmus 2011-ben

Ahogy a szíriai események 2011 folyamán egyre erőszakosabb formát öltöttek, Ankara – összhangban a török külpolitikában jelen lévő normatív és narratív elemekkel (populizmus, emberi jogok, demokrácia, joguralom, stabilitás és az iszlám kiemelt szerepe) – reformokra próbálta rávenni a szíriai vezetést annak érdekében, hogy megőrizze a Damaszkusszal kialakított kapcsolatokat, de ugyanakkor a megváltozott igényekre is reagáljon. Minthogy az Aszad-kormány ellenállt az egyre hátrózottabb török követeléseknek, Ankara 2011 nyarán kettős játszmaiba kezdett, és – részben nyugati nyomásra is – felvette a kapcsolatot a szíriai ellenzéki csoportokkal is. A török és a szíriai vezetés közti kapcsolatok megromlása egy hosszabb folyamat része volt, amely során Törökország meggyőző erejét latba vetve kísérletet tett arra, hogy a megelőző egy évtized során nyert gazdasági befolyást és politikai „közelséget” konkrét politikai befolyássá alakítsa át Szíriában. A 2011-es év legfőbb tanulsága, hogy mindezek nem voltak elegendők ahhoz, hogy a török vezetés hathatós befolyást gyakoroljon szíriai partnerére. Ez a politikai frusztráció is hozzájárult ahhoz, hogy Ankara folyamatosan elidegenedett korábbi szövetségésétől.

A két fél közti tárgyalások akkor váltak intenzívebbé, amikor 2011 nyarán a szíriai kormány kiterjedt erőszakhadjáratba kezdett az ellenzék megtörése érdekében. Erre reakcióként a nemzetközi szereplők döntő többsége elítélőleg nyilatkozott a szíriai erőszak eskalálásáról. A közvetítő szerepet magára vállalva Recep Tayyip Erdoğan 2011. augusztus 10-én maga látogatta meg Aszadot Damaszkuszban, és 15 napos türelmi periódust adott számára, hogy változtasson a szíriai nép-

pel kapcsolatos politikáján. Minthogy Aszad hajthatatlannak mutatkozott (illetve a rendszer eddigi reformjával a nyugati politikai szereplők nem voltak elégedettek), 2011. augusztus 18-án az Egyesült Államok elnöke határozott kijelentést tett: „Szíria jövőjét Szíria népének kell meghatároznia, ám Bassár al-Aszad elnök ennek útjában áll.”⁶ Barack Obama kijelentését sok nyugati vezető hasonló megnyilvánulása követte, és a széles támogatás tudatában a török vezetés is határozottabb politikába kezdett Szíria irányában. Tíz nappal az amerikai bejelentést követően, 2011. augusztus 28-án – a 15 napos türelmi időszak lejárta után – Abdullah Gül török elnök bejelentette, hogy Törökország „elveszítette bizodalját” a szíriai vezetésben.⁷ Mindközben Ankara már megkezdte az ellenzéki csoportok támogatását (eleinte csak intézményi és logisztikai támogatást nyújtott). Ennek legfőbb bizonyítéka az volt, hogy a Szíriai Nemzeti Tanács (SNC) 2011. október 2-án Isztambulban jött létre. 2011. november 15-én Törökország hivatalosan is elismerte, hogy olyan ellenzéki csoportosulásokat támogat, mint az SNC vagy az ellenzék katonai szárnyaként ismert Szabad Szíriai Hadsereg (FSA).⁸ November végén Ankara szankciókat is bevezetett a szíriai rezsim ellen.⁹ Végül Törökország teljeskörűen csak 2012. május 25-én szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat a szíriai kormánnyal, amikor utolsó diplomáciai személyzetét is kivonta a szomszédos országból.¹⁰

2011-ben jelentős nemzetközi nyomás nehezedett Törökországra, hogy segítséget nyújtson az Aszad-ellenes felkelőknek. Ekkor még mind Washingtonban, mind Brüsszelben (és az Európai Unió meghatározó fővárosaiban is) az arab tavaszt pozitívan ítélték meg, és a közel-keleti térség demokratizálódási folyamatának egyik fontos lépcsőjének gondolták. Ankara atlantizmusa és törekvése az EU-tagzágra egyértelmű volt, ezt Ahmet Davutoğlu török külügyminiszter hitelesen képviselte is. A szíriai válság kezdeti időszakának fejleményei tehát Ankarát az euroatlanti világ rendszerén belül felértékelte. Ugyancsak jó szemmel nézték Ankara szerepvállalását az iszlamista Muszlim Testvériséget és más szíriai iszlamista csoportokat támogató Öböl-államok is, mert az Aszad-rendszer megbuktatása ezen szervezeteket – és rajtuk keresztül támogatóikat – is új helyzetbe hozta volna Szíriában.¹¹ A Muszlim Testvériség az ellenzéki csoportosulásokon belül Törökország nyomására már kezdetektől valós társadalmi súlyánál nagyobb befolyást szerzett, ez pedig meghatározta az ellenzék nem csupán belső (szíriai) megosztottságához vezető utat, hanem a külső partnerek (nyugati országok, Öböl-országok) közötti politikai különbségeket is arra vonatkozóan, hogy mely csoportok „szalonképesek”, és melyek képviselik legjobban a támogató állam érdekeit.

Az eszkalálódó szíriai eseményekkel párhuzamosan a török politikai diskurzusban két, párhuzamosan zajló törekvésnek lehettünk tanúi. Az egyik az Aszad-

6 Phillips, 2016. 79.

7 Şenbaş, 2018. 193.

8 A támogatás ténye azonban már jóval korábban bizonyossá vált: 2011. július 27-én Törökország menedéket nyújtott saját területén a szerveződő FSA-nak. Özcan, 2017. 183.

9 Erdogan, 2017. 116.

10 Özpek–Demirağ, 2014. 339.

11 Hóvári János egyetemi tanár, volt ankarai nagykövet személyes közlése alapján.

rendszer démonizálása volt azáltal, hogy jogtiprónak, antidemokratikusnak és vallásellenesnek bélyegezték. Utóbbival a török kormány a szunnita iszlám diskurzusát alkalmazta, és a szunnita muszlimok védelmezőjeként lépett fel. Ez egyesek szerint egyfajta neooszmán politika¹² része, melynek során Törökország az egykori Oszmán Birodalomhoz tartozó arab területeken úgy próbál dominanciát szerezni, hogy protektori befolyása alá veszi az ott élő, politikailag és vallásilag „rokon” elemeket. Ez a protektori törekvés – vagyis nem csupán a veszélyforrás beazonosítása, hanem az is, hogy kiket kell attól megvédeni – a Szíriával kapcsolatos külpolitikai diskurzus másik eleme, amely a gondoskodó (aktivista) állam képét állítja középpontba.¹³ (Az más kérdés, hogy a gyakorlatban ezt a célt kevésbé sikerült megvalósítani.)

Esetünkben is a nemzeti önkép(ek) kialakításánál megszokott bináris opozíciót vélhetjük felfedezni: a „vérszomjas” szíriai rezsim szembekerül a szíriai nép jogos küzdelmeivel, amelyet Törökország „történelmi és etikai felelősségének” tudatában támogat. Nem mellesleg ez a retorika 2011-ben kiválóan beleillett a török gazdasági csoda, a szekularizált és demokratikus intézményekkel jellemezhető, úgynevezett török modell külpolitikai imázsába is, amely addig az egyetlen működő módja volt egy muszlim többségű ország és a nyugati típusú berendezkedés összeegyeztethetőségének.¹⁴

A passzivitás politikai zsákutcájáról elterelve a figyelmet, a kormány retorikája a be nem avatkozást úgy magyarázta, hogy Törökország mindenképpen kitar a szíriai nép mellett, ám semmilyen módon nem hajlandó a nemzetközi jogot megsértve Szíriába csapatokat vezényelni. Bár a török fél többször is felszólította a nemzetközi szervezeteket a közös cselekvésre és egy védelmi zóna kialakítására, más érdekelt hatalmak miatt a kísérlet mindig kudarcba fulladt. Törökország tehát morálisan felsőbbrendű politikát folytat, mint például Irán, Oroszország vagy Kína, mely országok a beavatkozás ellen foglaltak állást. Egy lehetséges – boszniaihoz hasonló – népirtás felelőssége a nemzetközi közösség vállára nehezedik – hangzott a török kormány állásponjtja.¹⁵

Törökország tehát ebben a diskurzusban – érdekeit félretéve – humanitárius megfontolások talaján maradvá egyedül áll a konfliktus iránt közönyös világgal

12 Ezzel a fogalommal a legnagyobb probléma az, hogy nem bizonyítható, hogy Törökország egy adott külpolitikai lépése a neooszmánizmus egyik megnyilvánulása-e vagy sem. Bármit is csinál Törökország Szíriában, az ezen hivatkozási rendszer részeként és elutasításaként is értelmezhető, mivel egyrészt Törökország külpolitikáját óhatatlanul a „posztoszmán” térben valósfítja meg, másrésztől viszont a mai kontextus teljesen eltér a több mint száz évvel ezelőtől.

13 Demirtaş-Bagdonas, 2014.

14 Bár a modellt sokan sokféleképpen értelmezték, legfőbb elemének talán azt tarthatjuk, hogy Törökország 2002 után a modernizmust (amit gyakran a nyugatisággal is azonosítanak) képes volt összeegyeztetni a helyi hagyományokkal (amelynek domináns eleme az iszlám), és ezen az új alapon politikai és gazdasági sikereket elérni mind az országon belül, mind pedig azon kívül. A modell az AKP-kormány alatt a külpolitikai befolyásteremtés céljával méltán vált egyfajta hivatkozási alappá a török kormánynek a muszlim világban kifejtett tevékenysége során, bár az utóbbi időkben a Törökországon belüli változások (a gazdasági növekedés lelassulása, a demokratikus intézmények részleges leépítése) és az arab tavasz Törökországra gyakorolt hatásai (regionális destabilizáció) jelentősen csorbították a modell erejét. Cagaptay, 2014.

15 Demirtaş-Bagdonas, 2014.

szemben. A napi nyilatkozatokban vallási alapú megfontolások is előtérbe kerülnek, s a török kormány a muszlim szolidaritás fontosságának hangsúlyozásával kívánja Irán Aszadot támogató álláspontját megváltoztatni. Ezt az értelmezési keretet még inkább kiterjesztve: „A gyilkosság nem csupán az iszlámban, hanem a Könyv összes vallásában tilos” – nyilatkozik Erdoğan miniszterelnök a szíriai eseményekre utalva. Ez az értékalapú politizálás és az ehhez való ragaszkodás Törökországot a többi ország fölé emeli, mely ezt a normatív álláspontot azzal a realista elképzeléssel támasztja alá, hogy „mint a régió legnagyobb hatalma nem lehet közönyös”, hanem magának kell „vezetnie a közel-keleti változások új hullámát”.¹⁶

Az Aszaddal és más autoriter vezetőkkel való kapcsolat megszüntével megnyílt a diszkurzív tér új külpolitikai értékek „bevezetésére”. Ez a külpolitikai diskurzus „demokratikus fordulataként” értelmezhető (az értékek hangsúlyozása, promóciója előtérbe kerül a 2011 előtti időszakhoz képest). A változás nemcsak a török vezetés felismerésén alapult, hanem a nemzetközi trendek (nyomás) és a szíriai ellenzéki csoportosulások hívó szava is szerepet játszottak benne. A demokrácia mint diszkurzív téma újra divatos lett, az arab tavasz keretében utcára vonulók új reményt adtak a demokrácia közel-keleti felélesztésének (a 2007 utáni „pangást”¹⁷ követően).

Török reakciók a hazai és nemzetközi körülmények tükrében

A szíriai válsággal kapcsolatos török döntéseket, lehetőségeket Törökországon belül számos tényező befolyásolta. Ezek mindegyike hozzájárult ahhoz, hogy a török vezetés csak egy meglehetősen hosszú kivárási periódust követően fogalmazza meg a végleges szakítást a szíriai vezetéssel, és kijelentse, hogy Aszad mint vezető nemcsak hogy elveszítette legitimitációját, hanem emiatt le is kell mondania, vagy el kell távolítani a hatalomból.

- Minthogy 2011. június 12-én parlamenti (nemzetgyűlési) választásokat tartottak, az év első fele – amely tehát egybeesett a szíriai válság első hónapjaival – kampányidőszak volt Törökországban. Ebben az intenzív, politikai vitáktól zajos időszakban a kormánypárt figyelmét és kapacitásait a belpolitikai ügyek kötötték le (vagy olyan belpolitikai ügyek, amelyeknek nemzetközi kapcsolódási pontjai is voltak, így például a nukleáris energia kérdése,

¹⁶ Demirtaş-Bagdonas, 2014.

¹⁷ Ez a „demokratikus visszaesés” egyrészt a nyugati modell válságából adódott (a liberális demokráciák „csődje” a világgazdasági válsággal összefüggésben), másrészt pedig az Egyesült Államok közel-keleti tapasztalatain alapult, utalván arra, hogy a demokrácia exportja korántsem bizonyult sikeresnek, hiszen az már a feltételezett demokrácia-dominó első eleménél, Irakban ellenállásba ütközött. Harmadrészt pedig azt is meg kell említeni, hogy az „átalakulás” a török politikát sem kerülte el, a demokrácia imázsa mind a politikai eliten, mind pedig a társadalmon belül gyengült, az európai uniós csatlakozási tárgyalások a 2000-es évek második felére kifulladásra kerültek, a kormány „hard power” lehetőségei és szándékai pedig azzal párhuzamosan erősödtek, ahogy a kemalista örökséget vállaló hadsereg politikai hatalmát sikerült megtörni, és a hadsereg fölött a korábbinál kiterjedtebb kormánypárti kontrollt megvalósítani.

amely a japán Fukusimában történt baleset miatt különösen aktuálissá vált). A választások előtt nem állt érdekében a török vezetésnek kenyértörésre vinni a dolgot Szíriával. A kapcsolatok hirtelen megszakítása a szíriai török gazdasági tevékenység visszaesésével járt volna, ami a délkelet-törökországi tartományok szavazóit negatívan érintette volna.¹⁸

- A török külpolitika egy évtizede tartó sikeres regionális és globális nyitásától hajtván az ország vezetői joggal érezhettek egyfajta magabiztosságot is a szíriai válság kezdeti stádiumában.¹⁹ A török gazdasági és politikai teljesítmény, és annak regionális és globális elismertsége önbizalommal tölthette el a külpolitikai döntéshozatalt, és nagyban befolyásolta a szíriai válságra adott török reakciókat.
- Az Aszad és Erdoğan közötti kiváló személyes kapcsolatok kognitív gátat jelentettek abban, hogy a török vezetés véglegesen elhatárolódjon a szíriai rezsimtől.
- A katonaság csökkenő külpolitikai szerepe lehetővé tette az Igazság és Fejlődés Párt (Adalet ve Kalkınma Partisi, AKP) vezette kormány számára, hogy túllépjen a biztonsági szempontokon a szomszédokkal kialakított kapcsolatokban. A katonaság háttérbe szorulása sokkal inkább diverzifikált, döntően civil szereplők által meghatározott külpolitikához vezetett, amely nagy hangsúlyt fektetett a Közel-Keleten arra, hogy a helyiek és a törökök közti kulturális és történelmi kapcsolódási pontokat helyezze előtérbe (közel-keleti identitás, iszlám, a közös oszmán múlt pozitív elemei).
- A 2000-es években ugrásszerű növekedésnek induló török kereskedelmi és üzleti (befektetési) vállalkozások gazdasági szempontból nem tették érdekeltté a török vezetés a kapcsolatok felborításában,²⁰ főleg úgy, hogy 2011 tavaszán számottevő török üzleti érdekeltséget kellett kimenteni Líbiából a szövetséges támadások miatt. A Törökország és Szíria között kialakuló partneri kapcsolat (1998 és 2011 között) legfőbb haszonélvezői éppen a kormánypárti üzleti körök voltak, így a török kormány számára legalább addig fontos volt a kapcsolatok fenntartása még 2011-ben is, míg ezek a vállalkozások biztonsággal felszámolhatták szíriai érdekeltségeiket.
- Törökország minden bizonnyal komolyan tartott egy elhúzódó válság okozta sokkhatástól, amelynek a hosszú közös szíriai–török határszakasz (911 kilométer) miatt leginkább Törökország lenne kitéve. A lehetséges problémák közé tartozhattak a határon át történő szándékos vagy véletlen támadások, a menekültek érkezése, a kurd pozíciók megerősödése Szíriában, a szíriai konfliktus és a konfliktusban részt vevők radikalizálódása, valamint a válság gazdasági hatása a határ menti tartományokra, különösen pedig Hatayra.²¹

18 Tür–Kumral, 2016. 109. Ráadásul a kormánypárt újabb fölényes választási győzelme 2011-ben (2002 és 2007 után) ugyanebbe az irányba hatott.

19 Şeyşane–Çelik, 2015. 390.

20 Özdemirkıran, 2015.

21 Ezen problémák csúrái – a számításoknak megfelelően – már a válság első évében is jelentkeztek, és a későbbi években még súlyosabb formában nyilvánultak meg.

A szíriai konfliktus már 2011-ben is lehetővé tette, hogy a korábban a szíriai kormány által 1998-ban Szíriából elüldözött Kurdisztáni Munkaspárt (Partiya Karkerên Kurdistan, PKK) tagjai-harcosai visszatérjenek Észak-Szíriába, ahol a helyi kurdok megszervezésében kitüntetett szerepet játszottak. Hatásukat erősítette, hogy a szíriai kurdok 2012 nyarától egyértelműen politikai és katonai ellenőrzést gyakorolhattak Észak-Szíria török határral szomszédos területein, ahol többséget alkottak, és az Aszad-kormány csapatainak visszavonásával de facto átvették a helyi igazgatás működtetését.²²

A nemzetközi tendenciákat tekintve is fontos eseményeket és folyamatokat emelhetünk ki, amelyek különböző erősséggel befolyásolták Törökország Szíriapolitikáját. Ezen külső tényezőket a török döntéshozatalnak folyamatosan szem előtt kellett tartania a 2011-es év folyamán ahhoz, hogy a szíriai válságot a kontextusában legyen képes értékelni.

Az arab tavaszhoz kötődő tényezők (nagyregionális olvasat):

- Tunézia és Egyiptom esete (arab tavasz) azt mutatta, hogy hosszú autoriter berendezkedést követően is lehetséges – belső motivációra – a pluralista politikai rendszer kialakítása, s az erre való igény képes az alapvető hatalmi struktúrákat is átformálni a Közel-Kelet és Észak-Afrika országaiban.²³ Tunéziában és Egyiptomban Ankara „gyorsan” reagált,²⁴ és felismerve a fordulóponthoz,²⁵ késlekedés nélkül a tüntetők mellé állt. Nem véletlen, hogy Törökország példája, az úgynevezett török modell e két ország esetében fejtegette ki legnagyobb hatását az újonnan felállt kormányokra, ami annak is köszönhető volt, hogy az új tunéziai és egyiptomi vezetésben többséghez jutottak az iszlamista pártok, amelyekkel az AKP kimondottan jó kapcsolatot ápolt.²⁶ (Ezek a rendszerek 2012 során fejlődtek ki a két említett országban, majd Egyiptomban 2013 nyarán egyfajta visszarendeződés kezdődött.)
- A 2011 februárjában meginduló katonai beavatkozás (bombázások) és annak pusztító hatása Líbiában két tanulsággal szolgálhatott a török vezetés számára. Egyrészt Törökország veszített presztízséből, mivel eleinte kiállt a líbiai rendszer mellett, majd végül csak nyugati nyomásra kötelezte el magát

22 Kaya-Lowe, 2017. 279.

23 Az arab tavasz eseményeit az AKP részben a muszlim világ öntudatra ébredéseként értelmezte (Ayata, 2015. 99.).

24 Bár kétségtávol a tunéziai és egyiptomi rezsimek sorsa – belső folyamat eredményeképpen – hamar eldőlt.

25 Az elkerülhetetlen fordulóponthoz felismerésében nagyban segített az is, hogy Törökország számára új befolyással kecsegtetett az ellenzéki csoportosulásokban (és főképpen pedig a Muszlim Testvériséghez kötődő szervezetekben) rejlő potenciál, mivel azt lehetett várni, hogy az autoriter rendszerek megdöntése után demokratikus választásokat tartanak, amelyeken az iszlamisták népszerűsége és győzelme borítékolható volt.

26 Imai, 2018. 177–178.

a korlátozott beavatkozás támogatása mellett.²⁷ Az újabb elszigetelődéstől való félelem arra ösztönözhette a török vezetést, hogy legközelebb álljon az ellenzéki (demokratikusnak beállított) kezdeményezések mellé („a nép pártjára”), vagyis politikájában mozogjon együtt a nemzetközi közösség hangadó államaival és a közvéleménnyel. Másrészt a líbiai konfliktus már 2011-ben is megmutatta, hogy egy esetleges korlátozott beavatkozás utáni káosz komoly biztonsági kihívásokat teremt a környező országok és általában a nemzetközi közösség számára, illetve megfelelő, további együttes erőfeszítés híján a „bukott államok” irányába vezet.

Az Iránhoz köthető tényezők (regionális olvasat):

- A török külpolitika fontos pozíciókat veszített a 2010-es iraki parlamenti választásokat követően Irakban, ugyanakkor kompenzációként hatott az, hogy rendkívül pozitív együttműködés alakult ki Ankara és Erbil (az iraki Kurdisztáni Autonóm Régió székhelye) között. Mindez része volt a török-iráni vetélkedésnek,²⁸ amelyben Irakban a központi kormány (politikailag) egyre inkább iráni, míg Erbil (gazdaságilag) török befolyás alá került. A 2010-es év tanulsága Ankara számára az, hogy a központi iraki kormányral megromló kapcsolatokat követően nem veszíthetik el még Szíriát is, ezáltal teret engedve Irán befolyásának Törökország teljes délkeleti szomszédságában. Mind Szíria, mind pedig Irak elvesztése elzárta volna a szárazföldi összeköttetést a Közel-Kelet többi országával.
- Törökország egyik legnagyobb kényszere, hogy Irán esetében is egyensúlyoznia kell, regionális vetélytársát teljes mértékben nem idegenítheti el, mivel komoly török gazdasági érdekeltségek vannak a szankciók alatt álló Iránban, valamint Irán Oroszország után Törökország második legnagyobb földgázellátója.²⁹ Törökország és Irán – bár egymás hatalmi vetélytársai a Közel-Keleten – egymással szemben rendkívül óvatos, saját és a másik fél határait ismerő politikát folytat, mivel a nyílt konfrontáció egyik hatalom számára sem szolgál előnnyel.

A „külső” szereplők viselkedésének hatásai (globális olvasat):

- Oroszország és Kína Szíria esetében már kevésbé mutatott együttműködő, a nyugati érdekeknek megfelelő politikát a korábbi líbiai válsághoz képest. Ez részben abból is adódott, hogy „tanultak” a nyugati „túlkapásokból” Líbia esetében, így a továbbiakban már nem kívántak asszisztálni egy, a líbiaihoz hasonló nyugati intervencióhoz Szíriában (narratív indok). Másrészt Szíria

27 Şeyşane- Çelik, 2015. 388. Törökország azonban igyekezett a nemzetközi gyakorlatban kialakulófélben lévő norma, az R2P (védelmi felelősség) elvein belül cselekedni és a NATO „túlzott” akcióitól a szövetségi rendszeren belül távol maradni.

28 Már 2011 előtt is lényeges török érdekként jelent meg az, hogy Szíria Törökországhoz való közelebb csábításával Irán mint regionális vetélytárs pozícióit gyengítsék a Földközi-tenger keleti medencéjében.

29 Ez az azerbajdzsáni eredetű TANAP földgázvezeték átadásával (2018 nyara) megváltozott, Irán szerepe a keleti tartományok földgázellátásában azonban még így is számottevő.

stratégiai helyzete fontos volt mind az oroszok, mind a kínaiak számára (stratégiai indok). Szíria számukra a nyugati követelésekkel szembeni ellenállás szimbóluma lett, egy olyan konzervatív politikáé, amelyet a közel-keleti status quo (és benne a szíriai rezsim) megtartása jellemzett (ideológiai indok). Oroszország és Kína markáns állásfoglalása a kérdésben hozzájárult ahhoz, hogy a szíriai válság rendezését nem sikerült a nemzetközi fórumok (és leginkább az ENSZ Biztonsági Tanácsa) keretében lebonyolítani,³⁰ így az érdekelt és érintett államok (köztük pedig kimondottan Törökország) magukra maradtak a válsághelyzet negatív hatásainak kezelésében. Az orosz és kínai vétó a Biztonsági Tanácsban kétségkívül fontos, de igazi erejét az adta, hogy a nyugati hatalmak számára Szíria annyira már nem volt lényeges, hogy egyoldalúan, a Biztonsági Tanács határozataival szemben cselekedjenek; ez pedig lehetővé tette Aszad számára, hogy rendszere életben maradjon, és a rezsim egy nemzetközileg kedvezőbb időszakot keressen a szíriai „rendezés” véghezvitelére.

- A szíriai válságra adott lassú amerikai és nyugati reakciók (vonakodás) hatásai is visszaköszönek Törökország 2011-es Szíria-politikájában. A nemzetközi reakciókat illetően az amerikai álláspont nagy súllyal esik latba a szíriai események értelmezésében, s a török politikai reakciókat figyelve megállapíthatjuk, hogy Ankara jórészt az amerikai politikai preferenciák (a demokratikus átalakulás támogatása) figyelembevételével alakította ki saját álláspontját, és csak az amerikai (és nyugati) megerősítést (kezdeményezést) követően váltott Aszad-ellenes politikára (2011 ősze). A török–amerikai együtt mozgás fontos tényezője volt az is, hogy 2011-ben az amerikai döntéshozók úgy tekintettek Törökországra, mint amely a demokratikus átalakulás és gazdasági növekedés sikeres mintáját kínálhatja a rezsimváltásokon átesett tunéziai, líbiai és egyiptomi társadalmak számára, valamint ugyanígy Szíriában is a „török modell” szolgálhat útmutatóként egy Aszad utáni rendezés számára.³¹ Washington lépéseiből már nyilvánvalóvá vált, hogy Szíria nem számított kiemelten fontos amerikai érdekeltiségnek 2011-ben.³² Ebben a tekintetben a török vezetés rosszul ítélte meg a helyzetet, amikor túlzott fontosságot tulajdonított Szíriának az Egyesült Államok számára, holott a török „érintettség” a válságban és az amerikai „távolság” Szíriától komoly stratégiai divergencia forrása volt már akkor is és a későbbiekben is.

30 Tálás-Varga, 2013.

31 Törökország mint regionális partner szerepe az iraki helyzet miatt is felértékelődött Washington számára. 2011 végéig zajlott az amerikai csapatkivonás Irakból, így a következő időszakban a regionális rendezésben a vezető szerep a Közel-Kelet amerikai olvasatában leginkább Izrael és Törökországra hárult.

32 Amerikai diplomaták elismerték, hogy az Egyesült Államoknak akkoriban nem is volt elegendő kapacitása a szíriai események monitorozására úgy, hogy a szíriai válság kezdetén Egyiptom és Líbia már lekötötte Washington figyelmét (Phillips, 2016. 60.). Szíriával csupán egy hivatalnok foglalkozott az arab tavaszt megelőzően, és az amerikai vezetés is csak néhány, „terepen” levő ügynök révén szerzett első kézből információkat a szíriai állapotokról.

A válság kezdetén a nemzetközi szereplők szinte kivétel nélkül a „kivárást” alkalmazták az arab tavasz eseményei során, különösen pedig Szíria esetében. Ez az el nem köteleződés nem volt különösebben meglepő, tekintve hogy hirtelen változások zajlottak az arab világban,³³ és ilyen környezetben nehéznek bizonyult koherens és konzisztens politikát kialakítani egyrészt a helyzet ismeretlensége és követhetlensége miatt, másrészt pedig a helyzetből adódó dilemmák közepe (beavatkozás vagy be nem avatkozás, érdekek vagy értékek követése, status quo vagy revizionizmus). Bár a demokratikus átalakulások elősegítése jó néhány szereplő érdekében állt (a nyugatiak és Törökország), a folyamattal előre láthatólag együtt járó instabilitás viszont ugyanezen hatalmaknak a térséggel kialakított gazdasági és politikai kapcsolatait veszélyeztette. A dilemma feloldása érdekében az érintett szereplőknek meg kellett találniuk a hatalmon lévő, de legitimitásukból veszítő kormányok, valamint az újonnan feltörekvő politikai mozgalmak közötti egyensúlyt, és fel kellett ismerniük a megfelelő pillanatot, amikor az utóbbiak támogatásával „gondtalan” átmenet történhet a régi és az új rendszer között. A folyamatot kísérő rengeteg bizonytalanság végül is oda vezetett, hogy nem csupán az átalakuló közéleti és észak-afrikai társadalmak szembesültek folyamatos (bel)politikai bizonytalansággal, hanem azon szereplők is (kül)politikai kétségek között órlódtak, amelyektől az arab országok – részben – éppen a helyzetükre való megoldást várták.

A váltás elméleti háttéré

A török külpolitika legfőbb dilemmáját – a nemzetközi közösség többi szereplőjéhez hasonlóan – az jelentette, hogy miként reagáljon az értékek (demokrácia, emberi jogok) és az érdekek (hatalmi befolyás, jó államközi kapcsolatok) összeütközésére. A dilemmát 2011 végére úgy oldották fel, hogy a török kormány az értékelvű politikát helyezte előtérbe, és ehhez rendelte érdekeit (pontosabban újradefiniálta érdekeit az értékek alapján).³⁴ Ez a folyamat nem volt ellentmondásoktól mentes, így a hosszú átmeneti időszakban a török külpolitikában fluktuálásnak lehetünk tanúi Szíria vonatkozásában.

Nia Clark cikke (2019) a szerepkonceptió elméleti keretrendszerét alkalmazva vizsgálja a török külpolitika 2011-es váltását Szíriával kapcsolatban. A szerző szerint Törökország a 2011-es szíriai válság során szerepkonfliktussal szembesült.³⁵ A tanulmány alapvetése, hogy a török külpolitikai identitás nem tekinthető monolitikusnak, mivel minden döntéshozatali pillanatban – a pszichológiai tényezők mellett – több identitás és szerepkonceptió is jelen van.

33 Önis, 2012. 49.

34 Ugyanezt tették a szíriai demokratikus átalakulást támogató nyugati hatalmak is, míg Oroszország, Kína és Irán továbbra is elsődlegesen érdekalapon folytatta Szíria-politikáját (Clark, 2019. 12.). Törökország Szíria-politikájában az értékek dominanciája azonban idővel új irányokba tolódott: 2012 nyarától egyrészt az iszlamisták támogatása Szíriában markánsabb formát öltött, másrészt ugyanekkor a szíriai kurdok szerepe is felértékelődött, ami alapvetően rajzolta át a török érdekvizonyokat a válságban.

35 Clark, 2019. 15.

Az arab tavasz kapcsán általánosságban és a szíriai válság esetében specifikusan Törökország kettős, saját szerepéről vallott percepciója ellenében nyilvánult meg. Ankara egyrészt a nyugati értékek és politika követője, másrészt pedig a közel-keleti régióban közvetítő, semleges állam („zéró probléma a szomszédokkal” elve, valamint Törökország hagyományosan nem avatkozott be az úgynevezett közel-keleti „hidegháborúba” egyik fél oldalán sem, hanem igyekezett mindenkivel jó kapcsolatokat ápolni). A szíriai helyzet alakulása nyomás alá helyezte a török kormányt, hogy a nyugati államokkal (az „értéktársakkal” és stratégiai szövetségekkel) összhangban alakítsa ki Szíria-politikáját. Ez a követelés azonban egyértelműen kárt okozott a második szerepkoncepcióban (vagyis Törökország semlegességének végét jelentette). A dilemma feloldása érdekében a török külpolitikának új szerepkoncepcióval, valamint az annak alátámasztására szolgáló narratív háttérrel kellett előrukkolnia.³⁶ A változás nem volt szerves folyamat, hanem hezitálás és ennek következtében fluktuálás határozta meg. A folyamat vége az elméleti konfliktus feloldásával zárult.³⁷ Ez a folyamat az alábbi elemekből tevődött össze:

- A török kormány eleinte a tagadás stratégiáját alkalmazta (a nincs állásfoglalás időszak). Ekkor a szerepek közötti konfliktus elméletben jelentkezett, gyakorlatban azonban még nem. Ez a szíriai konfliktus első időszakára érvényes, de kimondottan igaz a korábbi események során is, például az iráni zöldmozgalom 2009-es tüntetési idején alkalmazott passzív török hozzáállásra.
- Változó állásfoglalás időszaka: a szerepek közötti konfliktus elméletben és gyakorlatban is jelentkezik, mivel Törökország cselekvésre (reakcióra) szánja el magát. A reakció azonban bizonytalan, hezitáló és nélkülözi a szilárd elméleti alapot. A szerepkoncepcióban fennálló dilemma először és leghatározottabban Líbia esetében mutatkozott, ahol Törökország végül is a semlegesség mellett tört lándzsát, és csak jelképesen vett részt a nyugati intervencióban 2011 nyarán. Ez az időszak lehetővé tette a többoldalú politika folytatását, valamint ezáltal egy tanulási és megfigyelési fázist, azonban fenntarthatósága hosszú távon erősen kérdésesnek bizonyult.
- Egyértelmű és nyílt állásfoglalás gyakorlati politikája (aktivizálódás, beavatkozás), amelynek elméleti háttereként szerepegyesülés vagy -váltás következik be. Új elméleti alap épült a régi elmélet és gyakorlat újradefiniált alapjain. Ez a fordulati pont a szíriai események kapcsán 2011 októberére tehető, amikor Erdoğan és Davutoğlu Aszad távozása mellett tört lándzsát.
- Törökország a dilemmából kivezető úton a normatív megfontolások mellett köteleződött el a szomszédokkal való békés kapcsolatok kárára. A normatív megfontolások melletti elköteleződés ugyanis magával hozta azok érvényre juttatását is, ami pedig – látván a 2011-es év hiábavaló diplomáciai

³⁶ Uo. 25–26.

³⁷ Az alábbi szakaszolás 1–3. pontja a Clark, 2019 alapján kidolgozott felosztás, ahol a keretrendszer általánosanban jelenik meg, nincsenek a szakaszoknak pontos határai a szíriai válsággal összefüggésben.

erőfeszítéseit – a szíriai szuverenitás megsértése (korlátozott vagy teljes körű beavatkozás) révén volt csak lehetséges. A „zéró probléma a szomszédokkal” elvet így Törökország felcserélte³⁸ a regionális protektor szerepére, amely elméletben előtérbe helyezte a „hard power” elemeket, a gyakorlatban azonban a beavatkozás mellett kardoskodó álláspontjával Törökország 2012-ben egyedül maradt.

- A háború folyamatos eskalálódása és Ankara növekvő elköteleződése révén azonban a normatív megfontolások tarthatatlanná válnak. (Ez mind a Törökországon belüli helyzet, mind pedig a szíriai háborús helyzet következménye: a szíriai konfliktus erőszakos viszonyai közepette ugyanis nem sok lehetőség adódott az idealizált, értékrendi, példaszerű szerep fenntartására.) Ennek következtében a demokrácia és az emberi jogok diskurzusa mellett – mivel hiteltelenné vált – egyre inkább az iszlamista, civilizációs diskurzus és az ehhez kapcsolódó neooszmán szerepkonceptió került előtérbe a török kormány Szíria-politikájában. Nem mellesleg ez Törökország regionális hatalmi aspirációihoz jobban köthető volt. Erre a civilizációs diskurzusra már korábban, 2011 folyamán is történtek utalások.³⁹ Megjegyzendő azonban, hogy a humanitárius diskurzus mindig domináns maradt a szíriai konfliktus pusztításai és a Törökországot érő nagyarányú menekültáradat közepette.

Történelmi távlatokat tekintve Törökország geopolitikai percepciójában fontos változásoknak lehetünk tanúi a defenzív felfogású kemalista koncepcióval kezdve (amely az országra mint a Nyugat „szélére” tekintett) az özali külpolitika⁴⁰ nyitottságán át (amely az ország közvetítő jellegét hangsúlyozta) a davutoğlui külpolitikai aktivizmusig⁴¹ (amelynek önbizalommal teli legfőbb üzenete az volt, hogy Törökországot nem csupán passzív hídként, hanem önálló szereppel bíró központi országgént határozta meg).⁴² Ez utóbbi nézet már magában foglalja azt az igényt, hogy Törökország önmagában is képes értéket adni a világnak (modellszerep), illetve érdekeit a környező területeken érvényesíteni (regionális középhatalmi szerep).

A török modell alapjául az szolgált – ami minden hatalmat vezérel –, hogy Törökország belső helyzetét – politikai, társadalmi és gazdasági rendszerét – kivetítse a nemzetközi viszonyokra. A világgazdasági válságot követően a liberális de-

38 Eszerint nem az arab tavasz előtti két szerepkonceptió (liberális értékek, illetve békés kapcsolatok a szomszédokkal) egyesült, mint ahogyan Clark (2019) állítja, hanem a szerepkonceptió liberális része megmaradt, míg a realista része (békés kapcsolatok a szomszédokkal) átalakult.

39 „A szíriai kérdés a mi belügyünk. (...) Összeköt minket a rokonság, a történelem és a kultúra” – jelentette ki Erdoğan. Idézi: Pilch, 2012. 28.

40 Turgut Özal a hidegháború végén, illetve azt követően komoly befolyást gyakorolt a török külpolitikára, és sokan az AKP közel-keleti aktivizmusának előképét látják tevékenységében. Szemlélete éles váltást jelentett, mivel előtérbe helyezte a Közel-Keletet, illetve a gazdaság érdekeit a külpolitika gyakorlatában, és tízéves hivatali ideje alatt (1983–1993) Törökországot aktív külföldi szerepvállalásra készítette. Altunışık, 2009. 179.

41 Rada, 2016.

42 Clark, 2019. 25.

mokrácia mint retorikai hívószó vesztett presztízséből, így Törökország 2011 előtt közel-keleti kapcsolatainak alakításakor sokkal hatékonyabban tudott pozíciókat szerezni, ha nem a demokrácia terjesztésének feladatát tűzte zászlajára (ami amúgy is aláaknáztta volna a közel-keleti autoriter vezető rétegek hatalmát), hanem a gazdasági partnerség kialakítására fektetett hangsúlyt, a közel-keleti államok szuverenitását pedig tiszteletben tartotta.⁴³

Törökország tehát 2011 nyarától védőhatalomként (protektor) lépett fel, amely szerep magában foglalt értékrendi és stratégiai⁴⁴ elemeket is. Az előbbihez a török modell, az emberi jogok (az elnyomottak) védelme és a demokrácia terjesztése kapcsolható, s ekképpen a davutoğlui külpolitikai koncepció ugyanezen liberális elemeihez illeszkedik; az utóbbihoz pedig az „eredeti” davutoğlui paradigmából a stratégiai mélység elve kapcsolható. Az új helyzet fényében tehát átértékeltek az addig követett külpolitikai vezérelveket, s a már meglévő koncepciók készletéből az új helyzethez jobban illeszkedő elemeket helyeztek előtérbe. A külpolitikai alapvetés és a felhasznált eszközök tehát 2011 végére nem változtak meg, viszont fontos hangsúlyeltolódásoknak lehettünk tanúi.

Az említettekhez hasonló dilemmát – a realizmus és a liberalizmus közti ingadozást – vél felfedezni Törökország Szíria-politikájában Özlem Tür és Mehmet Akif Kumral 2016-os cikke is.⁴⁵ Ebben a szerzők rendkívül inspiráló módszertant alkalmaznak a *Star* és a *Yeni Şafak* napilapok diskurzuselemzése során, vizsgálódá-

43 A török–közel-keleti kapcsolatok politikai gazdaságtana ezt az óvatos, „politikamentes” térfoglalást – a hatékonyság érdekében – eleinte jogosan megkövetelte. Egy felemelkedő hatalom – így Törökország is – növekvő befolyásának folyamatában első lépésként a felemelkedés alapját jelentő gazdasági hatalom kiterjesztését valósítja meg, ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy a külföldi piacok elérése érdekében a politikai vezetés a befektetések és a kereskedelem „szabad” áramlására törekszik, és nem kíván a partnerállamok politikai életébe beleszólni, hanem csupán a gazdasági kapcsolatok intenzitásának növelésében érdekelt. Ebben az időszakban tehát Törökország a fejlesztés, a stabilitás, a fejlődés, a kölcsönös gazdasági előnyök kulcsszavait előtérbe helyezve követte a regionális befolyáskeresés (érdek)politikáját. Ez az autoriter vezetőkkel – a fenti célok érdekében – kialakított jó kapcsolat miatt nem volt „demokratikus”. A befolyás növekedésével a felemelkedő hatalom esetében második lépésként természetes módon jelentkezik az az igény, hogy a gazdasági szereplők a megszerzett gazdasági pozíciókat politikai hatalommá is konvertálják, és hogy ehhez igénybe vegyék az anyaállam politikai segítségét is. A törökök esetében azonban a gazdasági befolyást – az arab tavasz mint külső hatás eredményeképpen – túl hamar kellett volna politikai befolyássá konvertálni: ez azonban Szíriában túl kevés volt, Irakban pedig szintén nem működött, csak iraki Kurdisztánban volt valamennyire sikeres.

Az első lépésnek megfelelő külpolitikai paradigma, a „zéró probléma a szomszédokkal” elvének alkalmazása éppen a török kereskedőket és befektetőket segítette, hogy azok minél intenzívebb és extenzívebb módon kiterjesszék érdekeltségeiket a szomszédos államokban. Miután a politikai rendszer Szíriában összeomlás felé tartott, a török vezetés az addig megszerzett gazdasági befolyását – anélkül, hogy az elmélyült volna – próbálta meg politikai célok elérésére felhasználni (második lépés); ennek hatékony alkalmazása azonban hathatós belső (szíriai) és külső (regionális és globális) támogatás híján akadályokba ütközött. Vagyis ahogyan a szakirodalom többsége tartja, a török ambíciók túl nagyok bizonyultak a valós kapacitásokhoz képest.

44 Így például magában foglalta a demokrácia „kikényszerítésének” igényét: eleinte tárgyalásos-diplomáciai úton (2011. április–szeptember), majd az ellenzék támogatása révén közvetett (2011 nyarától), vagy valamilyen nemzetközi beavatkozás útján közvetlen módon (2011 októberétől).

45 Tür–Kumral, 2016.

suk fókuszában pedig a 2012. eleji időszak áll.⁴⁶ Kutatásuk megmutatja, hogy 2012 februárjában Törökország Szíria-politikájának diskurzusában retorikai bizonytalanság figyelhető meg, a török kormány intervenciópárti (és ekképpen elítélő azzal a nemzetközi környezettel szemben, amelynek szereplői elutasítják a beavatkozást), ugyanakkor felhívja a figyelmet a beavatkozás – Törökország számára várható – kockázataira is. Ezt a dilemmát a török kormányzati narratíva úgy oldja fel, hogy – érzékelvén saját belső és külső (nemzetközi) korlátait – az intervenció politikája helyett az interferencia politikáját hirdeti.⁴⁷ A cikk augusztus elejét tekinti fordulópontnak, amikor is Ankara fokozatosan elvesztette a reményét arra, hogy meggyőzze Aszadot az átfogó demokratikus reformok szükségességéről.⁴⁸ A politika változása az alábbi lépésekkel írható le:

- 2011. március – 2011. július: „kivárásos taktika”, párbeszéd, demokrácia irányába mutató politikai reform sürgetése – mindezt érdekalapon (reel/cikarcu politik).⁴⁹
- 2011. augusztus – 2012. január: aktív részvétel és párbeszéd a szíriai kormánnyal, a regionális és globális vezetőkkel, a nemzetközi együttműködés hangsúlyozása, humanitárius segély a szíriaiaknak – mindezt értékalapon (insani/normcu politik).
- 2012. februártól: frusztráció, dilemma, politikai interferencia, de nem intervenció, a szíriai ellenzék hivatalos támogatása, humanitárius segítségnyújtás – mindezt érdek- és értékalapon.⁴⁹

E szerint az értelmezés szerint először reálpolitikai, majd pedig normatív alapon szerveződött Törökország Szíria-politikája 2011-ben. Ezt követte egy kettős időszak, melynek során – a konfliktus egyre szélesebb eszkalációja révén – az értékek egyre inkább háttérbe szorultak, míg az érdekek előtérbe kerültek. 2012. február 4-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa megvétózta a Szíriával kapcsolatos közös fellépést, így a nemzetközi beavatkozás lehetősége ettől kezdve háttérbe szorult, Törökország és a különféle ellenzéki csoportokat támogató⁵⁰ regionális partnerei egyedül maradtak az Aszad-rendszerrel szembeni (retorikai) harcban. Az intervencióból interferencia lett, a beavatkozáspárti retorika élet pedig tompították.

Ankara Szíria esetében jól érzékelte az amerikai kivárást, amely az oroszok markáns (bárminemű beavatkozást elutasító) fellépésének is a következménye lett,

46 Bár a szerzők állítása szerint a *Star* és a *Yeni Şafak* napilapokat 2011 és 2015 között vizsgálták meg, a cikk csak a 2012. február környéki események sajtóvisszhangjára utal.

47 Az intervenció és az interferencia közti különbség a beavatkozás erősségében és publicitásában érhető leginkább tetten. Az intervenció lehet katonai vagy humanitárius jellegű, de mindenképpen nyílt és közvetlen, katonákat is alkalmazó hivatalos beavatkozási forma egy másik szuverén állam vagy államok közössége részéről. (Nem tévesztendő össze a humanitárius segítségnyújtással.) Ezzel szemben az interferencia esetében általában titkos, katonai, politikai, gazdasági jellegű akcióról van szó, amelyet a beavatkozó fél általában nem tesz nyilvánossá, és jóval kisebb erőforrást, anyagi és politikai tőkét igényel, mint az intervenció.

48 Tür-Kumral, 2016. 109.

49 Ennek a beosztásnak az alapja: Tür-Kumral, 2016. 110.

50 Gazdik, 2012. 126.

ugyanakkor az Európai Unió külpolitikáját és a mögötte lévő brit–francia fellépési készséget – ami Líbiában korábban megmutatkozott – túlértékelte. Bizonyára ennek a vélt támogatásnak a tudatában a török vezetés az Aszad-rendszer elleni fellépésben annyira elébe ment az eseményeknek (az ellenzék támogatása az Aszaddal való szakítás kinyilvánítása előtt), hogy abból már nem mutatkozott visszaút. Ankara mindenképpen ki akarta használni a kínálkozó politikai momentumot, mivelhogy az Aszad-ellenes katonai erők győzelme az ő felfogásában csupán idő kérdése volt. Ankara azonban nem csupán az ellenzék erejét becsülte túl, hanem szövetségesei kitarását is. Az, hogy Washington, London, Párizs és Brüsszel tulajdonképpen „cserbenhagyta” Ankarát (nem történt beavatkozás), gyengítette az euroatlantista Davutoğlu súlyát a török vezetésben, és nagyobb teret engedett Erdoğan elnök új helyzetértékelésének. Erdoğan 2012-ben, a megváltozott körülményekre reagálva felismerte, hogy a PKK-ra építve lehetséges argumentumot szerezni az új Szíria-politikához, máskülönben a szomszédokkal való béke doktrínája komoly mértékben korlátozza a török külpolitika cselekvési lehetőségeit a szíriai konfliktusban. Miután 2012-ben felbomlott az Abdullah Öcalannal (a PKK-val) kötött fegyverszünet, s a PKK maga is aktivizálódott Törökországon belül, a kurdkérdésnek a szíriai kérdéssel való összekötése szabad utat kaphatott. Mindezt az is erősítette, hogy 2012 nyarán az Aszad-kormány feladta északkelet-szíriai pozíciói jelentős részét, így ezeken a területeken az ellenőrzés egyértelműen az ott többségben lévő kurd szervezetek – különösen pedig a PKK-hoz köthető Demokratikus Egyesülés Pártja (Partiya Yekîtiya Demokrat, PYD) – kezébe került.⁵¹ A török szövetségesek szíriai „meghátrálását” követően, illetve a szíriai kurdok előtérbe kerülésével Törökország egy még lassan formálódó, de a szövetségeseitől független Szíria-politika irányába mozdult el.⁵²

Következtetések

Törökországnak a szíriai válság első évében folytatott politikájában tehát fokozatos változtatásnak lehetünk tanúi még akkor is, ha a török külpolitika eszközzrendszere és részben céljai is azonosak maradtak a folyamat során. A változtatást retorikai kampány előzte meg és kísérte, melynek során Ankara Aszad-ellenes diskurzusba kezdett. A török vezetés normatív elemek (emberi jogok, demokrácia) hirdetésével igyekezett a hazai és a nemzetközi közvéleményt (beleértve a szíriait is) meggyőzni befolyásáról, miközben Szíriában az Aszad-rezsimmel való tárgyalások során nyitott maradt az ellenzék köreiből felemelkedő nem állami szereplők (Muszlim Testvériség, Szíriai Nemzeti Tanács, Kurd Nemzeti Tanács) irányában is. Ez a nyitottság azonban egyre inkább háttérbe szorult, amikor Ankara a Muszlim Testvériség szíriai szárnyának támogatása mellett kardoskodott, ez pedig a szíriai ellenzéki csoportok szekuláris, illetve kurd szereplői részéről ellenállást váltott ki.

51 Allsopp, 2017.

52 Hóvári János egyetemi tanár, volt ankarai nagykövet személyes közlése alapján.

Az AKP közel-keleti aktivizmusának első évtizede a török modell sikerével kapcsolható össze, amelyre az iszlám világban folyamatosan mint követendő mintára hivatkoztak. A modell sikeresen ötvözte a modernizációt, a demokráciát és a gazdasági fejlődést,⁵³ úgy, hogy közben tekintettel volt a helyi viszonyokra is (különösen pedig az iszlámnak a társadalomban betöltött szerepére). Úgy tűnik azonban, hogy az arab tavasz következményei miatt Törökország példaszzerű helyzete 2011 után hamarosan háttérbe szorult.⁵⁴

Az arab országokban történt váratlan társadalmi és politikai robbanások kihívást intéztek a nyugati hatalmak közel-keleti politikai felfogása ellen. Az így létrejövő bizonytalan környezetben nem csupán Törökország kényszerült arra, hogy átértékelje külpolitikájának mind az elméleti alapjait, mind pedig a gyakorlati megvalósítását a Közel-Kelet és Észak-Afrika vonatkozásában.

Egyes kutatók – például 'Aqeel Mahfudh – szerint a Törökország és Szíria közötti kapcsolat, bár a 2011 előtti egy évtizedben korábban soha nem látott magasságokba jutott, valójában soha nem volt stabil és kiegyensúlyozott, mivel Törökország mérete és kapacitásai révén nagyobb hasznot húzott az együttműködésből, mint Szíria. Mahfudh kritikát fogalmazott meg a török külpolitika egyik alapelve, a „zéró probléma a szomszédokkal” elv tekintetében is: mivel a felek között komoly stratégiai együttműködés nem alakult ki, az elv alkalmazása a gyakorlatban csak azt jelentette, hogy Törökország és Szíria a szőnyeg alá söpörte közös problémáit (Hatay, a kurdok, a vízhasználat,⁵⁵ az eltérő kormányzati berendezkedés kérdését), nem pedig megszüntette vagy meghaladottá tette azokat.⁵⁶

Tény, hogy a török-szíriai kapcsolatok 2000-es évekbeli felfutása kétségkívül túl rövidnek bizonyult, az együttműködésnek az első komoly megpróbáltatás véget vetett.⁵⁷ Igazságtalan lenne azonban emiatt a feleket elítélnünk. A mintegy egy évtizedig mélyülő kapcsolatok egy ilyen, kihívásokkal teli környezetben, mint a Közel-Kelet, nem elegendők valamiféle szoros, stratégiai (mély politikai) szövetség kialakulásához. Ez összefügg azzal a megállapítással is, hogy a regionalizmus hatékony kiépülése a Közel-Keleten komoly hatalmpolitikai akadályokba ütközik, mivel hogy a helyi szereplők jelentős mértékben támaszkodnak külső támogatókra, amelyek harcaikat éppen a térségben vívják meg. Ráadásul a Közel-Kelet országai között nem alakult ki egy olyan közös veszélyérzet, amely ezeket a szereplőket az integráció irányába készítené. Egyszerűbben úgy is mondhatjuk, hogy a térség egy ütközőzóna, amely maga is átmeneti fázisokat él át, így az itteni szereplők között kialakuló feszültségek azonnal megtörik a regionális (transzformatív bilaterális és

53 Rostoványi, 2012.

54 A török modell definícióját és megítélését az utóbbi időben tovább komplikálta az a tény, hogy Törökország maga is az autoriter kormányzati forma irányába mozdult el, illetve hogy a török modell másik lényeges eleme, Törökország gazdasági teljesítménye az utóbbi években már korántsem tűnik olyan vonzónak, mint a 2010-es évek elején.

55 Lásd például: Lechner, 2019.

56 Mahfudh, 2012.

57 Iránhoz képest Törökország még relatíve „új hatalom” volt Irakban és Szíriában is, gazdasági befolyása az évtizedek óta sokféle formában jelen lévő regionális vetélytársához képest kevésnek bizonyult akkor, amikor a térséget politikai földrengés rázta meg.

multilaterális) kezdeményezéseket, és teret adnak a külső hatalmak patrónuspolitikájának.⁵⁸ A török külpolitika Szíriával kapcsolatos 2011-es átalakulása során éppen ennek lehettünk tanúi: Törökországnak a 2000-es évek második felében kialakított regionális törekvései elhaltak (az Irán, Szíria, a kurdok irányába történő nyitás,⁵⁹ a regionális békét szolgáló kezdeményezések felkarolása, például a békeközvetítés), így végül a térség államai „visszatagozódtak” a „hagyományos” szövetségi rendszerbe.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Al-Azm

2011 Al-Azm, Sadik J.: The „Turkish Model”: A View from Damascus. In: *Turkish Studies*, 12. (2011) 4. sz. 633–641. <https://doi.org/10.1080/14683849.2011.622514>.

Allsopp

2017 Allsopp, Harriet: Kurdish Political Parties and the Syrian Uprising. In: *The Kurdish Question Revisited*. Eds.: Stansfield, Gareth – Shareef, Mohammed. London, 2017. 289–304.

Altunışık

2009 Altunışık, Meliha Benli: Worldviews and Turkish Foreign Policy in the Middle East. In: *New Perspectives on Turkey*, 40. (2009) 169–192. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0896634600005264>.

2013 Altunışık, Meliha Benli: Explaining the Transformation of Turkish–Syrian Relations: A Regionalist Approach. In: *Turkey–Syria Relations: Between Enmity and Amity*. Eds.: Hinnesh, Raymond – Tür, Özlem. London, 2013. 177–191.

2016 Altunışık, Meliha Benli: The Inflexibility of Turkey’s Policy in Syria. In: *IEMed. [European Institute of the Mediterranean] Mediterranean Yearbook*, 2016. 39–44.

Altunışık–Martin

2011 Altunışık, Meliha B. – Martin, Lenore G.: Making Sense of Turkish Foreign Policy in the Middle East under AKP. In: *Turkish Studies*, 12. (2011) 4. sz. 569–587. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683849.2011.622513>.

Andrikopoulos

2015 Andrikopoulos, Panagiotis: The Securitization of the Syrian Crisis in Turkey: What Lies beneath a „Threat Construction”? In: *Turkish Foreign Policy in the New Millennium*. Eds.: Işksal, Hüseyin – Örmeci, Ozan. Frankfurt am Main – New York, 2015. 75–90.

Ayata

2015 Ayata, Bilgin: Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor? In: *Journal of European Integration*, 37. (2015) 1. sz. 95–112. DOI: <https://doi.org/10.1080/07036337.2014.975991>.

58 Ebben a keretrendszerben pedig Oroszország, Kína, az USA, illetve kisebb mértékben Irán, Törökország és Szaúd-Arábia jelenik meg a kisebb államok számára patrónusként. A 2010-es évek tragédiája török szempontból az, hogy a 2000-es éveket megelőzően Ankara szisztematikusan elzárkózott a szomszédos közel-keleti régióktól, míg a többi említett hatalom – még a „későn érkező” Irán, Szaúd-Arábia és Kína is – számára sokkal több idő állt rendelkezésre, hogy a térségben „stratégiai mélységre” tegyenek szert.

59 Altunışık, 2013. 177–191.

Bishku

2012 Bishku, Michael B.: Turkish–Syrian Relations: A Checkered History. In: *Middle East Policy*, 19. (2012) 3. sz. 36–53. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4967.2012.00546.x>.

Çagaptay

2014 Çagaptay, Soner: *The Rise of Turkey: The Twenty-first Century's First Muslim Power*. Lincoln, 2014.

Çakmak

2016 Çakmak, Cenap: Turkish–Syrian Relations in the Wake of the Syrian Conflict: Back to Securitization? In: *Cambridge Review of International Affairs*, 29. (2016) 2. sz. 695–717. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2015.1117922>.

Clark

2019 Clark, Nia: From Honeymoon to Divorce: Exploring the Dramatic Change in Turkey's Foreign Policy towards Syrian in 2011 through Role Theory. In: *Oxford Middle East Review*, 3. (2019) 1. sz. 11–30.

Csicsmann–N. Rózsa

2013 Csicsmann László – N. Rózsa Erzsébet: A Török Köztársaság az átalakuló Közel-Keleten. In: *Külügyi Szemle*, 12. (2013) 1. sz. 59–78.

Csiki–Gazdik

2013 Csiki Tamás – Gazdik Gyula: Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán I. In: *Nemzet és Biztonság*, 6. (2013) 1–2. sz. 42–65.

Dal

2012 Dal, Emel Parlar: The Transformation of Turkey's Relations with the Middle East: Illusion or Awakening? In: *Turkish Studies*, 13. (2012) 2. sz. 245–267. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683849.2012.685257>.

Daoudy

2016 Daoudy, Marwa: The Structure-identity Nexus: Syria and Turkey's Collapse (2011). In: *Cambridge Review of International Affairs*, 29. (2016) 3. sz. 1074–1096. DOI: <https://doi.org/10.1080/09557571.2016.1231659>.

Demir

2017 Demir, Imran: *Overconfidence and Risk Taking in Foreign Policy Decision Making: The Case of Turkey's Syria Policy*. London, 2017.

Demirtaş-Bagdonas

2014 Demirtaş-Bagdonas, Özlem: Reading Turkey's Foreign Policy on Syria: The AKP's Construction of a Great Power Identity and the Politics of Grandeur. In: *Turkish Studies*, 15. (2014) 1. sz. 139–155. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683849.2014.890412>.

Edelman et al.

2013 Edelman, Eric S. – Cornell, Svante E. – Lobel, Aaron – Makovsky, Michael: *The Roots of Turkish Conduct: Understanding the Evolution of Turkish Policy in the Middle East*. Washington, D.C., 2013.

Egeresi

2020 Egeresi Zoltán: *Törökország Szíria-politikájának változása. A főbb dinamikák*. Bp., 2020. (KKI Elemzések, E-2020/08.)

Erdogan

2017 Erdogan, Birsen: *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Turkish Foreign Policy Discourse*. Cham, 2017.

Erisen

2015 Erisen, Cengiz: Emotions, Social Networks and Turkish Political Attitudes on the Syria Crisis. In: *Southeast European and Black Sea Studies*, 15. (2015) 1. sz. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683857.2015.1007740>.

Gazdik

2012 Gazdik Gyula: Szíria az „arab tavasz” sodrában. In: *Nemzet és Biztonság*, 5. (2012) 4. sz. 111–128.

Göksel

2015 Göksel, Oğuzhan: The Impact of the Arab Spring on Turkey’s Role and Relations in the Middle East. In: *Turkish Foreign Policy in the New Millennium*. Eds.: Işıksal, Hüseyin – Örmeci, Ozan. Frankfurt, 2015. 47–73.

Imai

2018 Imai, Kohei: *The Possibility and Limit of Liberal Middle Power Policies. Turkish Foreign Policy toward the Middle East during the AKP Period (2005–2011)*. Lanham, 2018.

James–Özdamar

2009 James, Carolyn C. – Özdamar, Özgür: Modeling Foreign Policy and Ethnic Conflict: Turkey’s Policies towards Syria. In: *Foreign Policy Analysis*, 5. (2009) 1. sz. 17–36.

Kaya–Lowe

2017 Kaya, Zeynep – Lowe, Robert: The Curious Question of the PYD–PKK Relationship. In: *The Kurdish Question Revisited*. Eds.: Stansfield, Gareth – Shareef, Mohammed. London, 2017. 275–287.

Lechner

2019 Lechner Zoltán: Törökország, Szíria és Irak kapcsolata az édesvízelosztás problémájának tükrében. In: *Külügyi Szemle*, 18. (2019) 1. sz. 29–52.

Mahfudh

2012 Mahfudh, ‘Aqeel: *Syria and Turkey: A Turning Point or a Historical Bet?* Doha, 2012. (Arab Center for Research and Policy Studies. Research Papers.)

N. Rózsa

2012 N. Rózsa Erzsébet: *Fordulópontot jelent(het)-e az Annan-terv Szíriában?* Bp., 2012. (MKI Elemzések, E-2012/9.)

Önis

2012 Önis, Ziya: Turkey and the Arab Spring: Between Ethics and Self-Interest. In: *Insight Turkey*, 14. (2012) 3. sz. 45–63. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2017639>.

Özcan

2017 Özcan, Gencer: If the Crisis is What We Make of It: Turkey and the Uprisings in Syria. In: *Analyzing Foreign Policy Crises in Turkey: Conceptual, Theoretical and Practical Discussions*. Eds.: Aksu, Fuat – Ertem, Helin Sarı. Cambridge, 2017. 178–198.

Özdemirkıran

2015 Özdemirkıran, Merve: Soft Power and the Challenges of Private Actors: Turkey–Kurdish Regional Government (KRG) Relations and the Rising Role of Businessmen in Turkish Foreign Policy. In: *European Journal of Turkish Studies [Online]*, 21. (2015) 1–21. DOI: <https://doi.org/10.4000/ejts.5268>.

Özpek–Demirağ

2014 Özpek, Burak Bilgehan – Demirağ, Yelda: Turkish Foreign Policy after the ‘Arab Spring’: From Agenda-setter State to Agenda-entrepreneur State. In: *Israel Affairs*, 20. (2014) 3. sz. 328–346. DOI: <https://doi.org/10.1080/13537121.2014.922806>.

Phillips

2012 Phillips, Christopher: *Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy*. London, 2012.

2016 Phillips, Christopher: *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East*. New Haven, 2016.

Pilch

2012 Pilch, Jakub: *Turkey's Recent Role Conceptions and Shifts in Its Foreign Policy*. [MA dissertation, Central European University.] Bp., 2012.

Rada

2016 Rada Csaba: Bezárkózásból kiteljesedő aktivizmus. A török külpolitika átalakulásának okai. In: *Nemzet és Biztonság*, 9. (2016) 3. sz. 3–17.

Rostoványi

2012 Rostoványi Zsolt: Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újra-rendeződésére. In: *Külügyi Szemle*, 11. (2012) 1. sz. 44–71.

Şahin-Sarı

2016 Şahin, Mehmet – Sarı, Buğra: Turkey in the Syrian Crisis: The Limits of a Middle Power Foreign Policy. In: *Ortadoğu Etütleri: Middle Eastern Studies*, 8. (2016) 1. sz. 8–25.

Sandikli-Semin

2014 Sandikli, Atilla – Semin, Ali: *The Syria Crisis and Turkey*. Istanbul, 2014. (Wise Men Center For Strategic Studies. Report, 52.)

Şenbaş

2018 Şenbaş, Demet: *Post-Cold War Relations between Turkey and Syria*. London, 2018.

Şeyşane-Çelik

2015 Şeyşane, Volkan – Çelik, Çiğdem: R2P and Turkish Foreign Policy: Libya and Syria in Perspective. In: *Global Responsibility to Protect*, 7. (2015) 3–4. sz. 376–397. DOI: <https://doi.org/10.1163/1875984X-00704008>.

Stein

2017 Stein, Aaron: *Turkey: Managing Tensions and Options to Engage*. Washington, 2017. (Atlantic Council. Rafik Hariri Center for the Middle East. Issue Brief, 2017. november.)

Tálas-Varga

2013 Tálas Péter – Varga Gergely: Stratégiai törekvések a szíriai válság kapcsán II. In: *Nemzet és Biztonság*, 6. (2013) 1–2. sz. 66–86.

Tür-Kumral

2016 Tür, Özlem – Kumral, Mehmet Akif: Paradoxes in Turkey's Syria Policy: Analyzing the Critical Episode of Agenda Building. In: *New Perspectives on Turkey*, 55. (2016) 107–132. DOI: <https://doi.org/10.1017/npt.2016.24>.

Walker

2012 Walker, Joshua W.: Turkey's Time in Syria: Future Scenarios. In: *Crown Center for Middle East Studies, Middle East Brief*, 63. (2012).

TAMÁS DUDLÁK

TURKISH FOREIGN POLICY ON NEW FOUNDATIONS

THE EMERGENCE OF THE SYRIAN CONFLICT AND THE PARADIGM SHIFT
IN TURKISH FOREIGN POLICY, 2011–2012

As the Syrian conflict has been dominating the political landscape of the Middle East for nine years, many analyses revolve around the recent developments of the conflict and how the crisis should be resolved. However, the question of how the relations between Turkey and Syria deteriorated remained relatively under-researched. Consequently, this paper tries to scrutinize this critical transformation process that took place in 2011. As this year lifted the crisis to a regional level, it also signifies a paradigm shift in Turkish foreign policy; however, only later developments shed light on the decisive nature of the events in 2011. As a reaction to the mass demonstrations in Syria, Turkey utilized a human rights discourse to force the Syrian leadership to make concessions. This strategy was part of the proactive policy setting that Ankara pursued to avoid isolation (as in the case of Libya beforehand) and gain the most prominent position in the conduct of an expected political transformation in Syria.

Due to structural factors in parallel with the agencies (personality of leaders, Erdoğan and Assad) involved in the negotiation process, Ankara's mediation attempt between the rebels and the leadership has failed. The analysis also considers the regional and global interests to underline the main argument that Turkey's efforts to convince the Syrian leadership of changes became counterproductive. It is mainly due to the direct investment in the outcome of the process, as Ankara intended to use the mediation for undermining the Syrian leadership and gaining political influence in its immediate neighbourhood.